

SAMOSTALNIŠKE IZPELJANKE V TERSKEM NAREČJU SLOVENŠČINE (GOVOR KRAJA TER/PRADIELIS)

Janoš Ježovnik

*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Ljubljana, Slovenia*

Ključne besede: narečno besedotvorje, samostalniške izpeljanke, tersko narečje, jezikovni stik, nesnovna kulturna dediščina

Izvleček: Prispevek obravnava samostalniške izpeljanke v govoru kraja Ter/Pradielis terskega narečja slovenščine, in sicer s sinhrono-diahronega vidika in z vidika jezikovnega stika. Korpus obravnavanih leksemov obsega 989 tvorjenih in netvorjenih samostalnikov, pridobljenih med letoma 2013 in 2018. Samostalniške izpeljanke so obravnavane glede pripono, motivirajočo besedno vrsto in besedotvorni pomen. Upoštevane so predvsem sinhrono tvorjene besede, sinhrono netvorjene besede pa le v manjši meri. Besedotvorni pomeni in pripone, za katere lahko upravičeno sklepamo, da so nastali zaradi jezikovnega stika s stičnimi romanskimi idiomi, so analizirani tudi kontrastivno, zlasti glede na njihovo funkcijo v furlanščini.

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P5-0408, ki ga financira ARRS.

NOMINAL DERIVATIVES IN THE *TERSKO* DIALECT OF SLOVENE (THE LOCAL VARIETY OF TER/PRADIELIS)

Janoš Ježovnik

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts
Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language
Ljubljana, Slovenia

Keywords: dialectal word formation, desubstantival derivatives, Tersko dialect, language contact, intangible cultural heritage

Abstract: The paper analyses substantive derivatives in the local variety of Ter/Pradielis, part of the *Tersko* dialect of Slovene, from a synchronic-diachronic point of view and from the point of view of language contact. The corpus of analysed lexemes comprises of 989 derived and non-derived substantives, recorded between 2013 and 2018. Substantive derivatives are analysed according to their suffixes, motivating lexemes, and derivational meaning. A stronger emphasis is given to synchronically derived lexemes, while synchronically non-derived lexemes are considered to a lesser extent. Those derivational meanings and suffixes that can be assumed to have arisen or been induced by language contact with neighbouring Romance idioms are also analysed contrastively, especially in regard to their functioning in Friulian.

This paper was financed as part of the research programme P5-0408 by the Slovenian Research Agency.

Uvod

V nadaljevanju so obravnavane samostalniške izpeljanke v krajevnem govoru kraja Ter/Pradielis, ki sodi med zahodnejše točke terskega narečja primorske narečne skupine; z diahronega vidika je narečje del beneško-kraške narečne ploskve. Narečje se govori v dolinah reke Ter in njenih pritokov v zahodnem delu Beneške Slovenije, obmejnem hribovitem območju na severozahodu Avtonomne zvezne dežele Furlanije - Julijske krajine v Republiki Italiji (Ježovnik 2018: 95–97). Podvrženo je močno napredovali stopnji zamenjave jezika v prid stičnih romanskih jezikov, v sodobnem času zlasti (knjižne) italijanščine – produktivno jezikovno zmožnost v narečju izkazujejo le starejše generacije (ibid.: 97–99). Kot pričajo številni leksikalni, (obliko)skladenjski, in kot bo pokazano v pričujočem prispevku, tudi besedotvorni vplivi, je bilo narečje v preteklosti v najintenzivnejšem stiku s stičnimi narečji furlanščine.

Obravnava obsega zlasti identifikacijo (produktivnih in v manjši meri neproduktivnih) pripon, motivirajočih besednih vrst in besedotvornih pomenov tvorjenk. Osredotoča se zlasti na besedje, ki ga lahko kot tvorjeno razumemo s sinhronega vidika, le v manjši meri tudi na sinhrono gledano netvorjeno (četudi z diahronega vidika tvorjeno) besedje. Pri tem je treba upoštevati omejitve korpusa: analizirati je mogoče le zabeleženo gradivo, ki pa je v primeru zapisa narečnega govora vedno lahko pomanjkljivo. Skupni nabor analiziranega besedja obsega 989 tvorjenih in netvorjenih samostalniških leksemov, zabeleženih med letoma 2013 in 2018 pri rojeni govorki krajevnega govora Tera, rojeni leta 1948.

Izpeljava

Izpeljava je modifikacija besedotvorne podstave s produktivno pripono, ki pomen podstavne besede modificira s predvidljivim besedotvornim pomenom. V govoru kraja Ter/Pradielis se najpogosteje pojavljajo izsamostalniške, izpridevniške in izglagolske samostalniške izpeljanke.

Pripono, ki sinhrono ne modificirajo pomena izpeljanke, nastopajo v strukturalni funkciji. Pripona lahko nastopa kot strukturalno obrazilo ne glede na siceršnjo produktivnost. Besedi *kú:şceriça* 'kuščar' in *şoko'lijé* 'sokol', tvorjeni s sinhrono najproduktivnejšima priponama, je npr. mogoče kot tvorjenki prepoznati zgolj z znotrajsistemsko primerjavo morfemske strukture. Besedotvorna predhodnika **kú:şcer* in **so'koŋ* v govoru nista izpričana in navedeni besedi sta prevzeli nezaznamovana pomena svojih

simpleksov, tj. ne izkazujeta več prvotnih besedotvornih pomenov manjšalnosti oziroma ne nastopata kot feminativ ali maskulativ.

Leksikalni pomen tvorjenke je ustaljena konkretizacija besedotvornega pomena, ki je lahko bolj arbitrarna ali manj arbitrarna, kar je povezano tudi s konkretnostjo pomena podstavne besede. Narečni besedi *čarní:ča* in *zele'naç* npr. besedotvorno motivirata pridevnika *çà:r* (f. *çá:rna*) 'črn' ter *ze'lën* (f. *zele'na*) 'zelen' in torej sodita med *nomina attributiva*, dobesedno 'ki je črna' oziroma 'ki je zelen'. Izmed vseh mogočih realij črne ali zelene barve sta se ustalila konkretna pomena '(določeni) plod črne barve' in '(določena) vrsta živali zelene barve', tj. 'borovnica' in 'zelenec (vrsta kuščarja)'.

Kot kazalnik produktivnosti določene pripone jemljemo razmerje med tvorjenkami in njihovimi sinhrono izpričanimi besedotvornimi predhodniki (tj. izpeljanke z večjim številom sinhrono izpričanih besedotvornih predhodnikov so verjetno bolj produktivne) ter glede na prevzetost morfemov pri izpričanih hibridnih tvorjenkah (tj. podedovana pripona je verjetno produktivna, če se rabi pri izpeljavi tvorjenk s prevzetimi osnovami, npr. *frambuí.şçe* 'kraj, kjer rastejo maline' ← *frá:mbuj* 'malina' (← furl. *frambue* 'isto') + *-í.şçe*; prav tako je verjetno produktivna prevzeta pripona, ki se rabi pri izpeljavi tvorjenk s podedovano osnovo, npr. *çelḡ:n¹* 'čmrlj' ← *çè:la* 'čebela' + *-ḡ:n* (← nar. furl. *-ôn*)²).

Pripona *-íç/-'iç*

Tvorjenke s pripono *-íç/-'iç* so z redkimi izjemami izsamostalniške. Večinoma se tvorijo iz samostalnikov moškega spola, primeri izpeljave iz

---

¹ Zaradi tipografskih omejitev nosnjeni samoglasniki niso označeni v skladu s standardno slovensko fonetično transkripcijo, npr. *q, e, i, o, u* itd., temveč z nadpisano tildo, npr. *ã, ê, î, ô, û* itd.

² V jezikovnostičnih narečjih furlanščine je prišlo do narečne podaljšave kratkega naglašene samoglasnika v zaprtem izglasnem zlogu v položaju (vsaj) pred /n/, /r/, kar je med drugim razvidno iz nadomeščanja priponskih samoglasnikov v prevzetih priponah na ta soglasnika: *-î:n, -ḡ:n* : stand. furl. *-in, -on*. Furlanski dolgi (in narečni podaljšani) samoglasniki v zadnjem zaprtem zlogu se navadno prevzemajo s cirkumfleksnim tonemom (npr. *fi:l* 'vlakno pri vrvi' ← furl. *fil* 'nit', *là:t* 'jezero' ← furl. *lât* 'isto', *şkù:r* 'temen' ← furl. *scûr* 'isto'); furl. /e:/ (ê) in /o:/ (ô) se v tem položaju nadomeščata z ozkima /e:/ in /o:/ (ki znotraj glasovnega sistema govora diahrono gledano predstavljata odraza isln. *e in *o): *parè:t* 'stena' ← furl. *parét* 'isto', *pè:l* 'dlaka, kocina' ← furl. *pêl* 'isto', *temè:ş* 'majhno sito' ← furl. *tamês* 'sito'; *bò:ç* 'panj' ← furl. *bôç* 'isto', *kalḡ:r* 'barva' ← *colór* 'isto', *morḡ:ş* 'partner v romantičnem odnosu' ← *morôs* 'isto'.

samostalnikov srednjega in ženskega spola so redki: *já:-jč* ← *já:e* 'jajce',³ *kó:ljč* ← *kó:lo*,⁴ *šća'rjč* ← *šči:* 'mlajša ženska'. Razpoznati je mogoče prvotni besedotvorni pomen manjšalnosti, ki je sinhrono tudi najpogostejši in se je pri poimenovanjih živih bitij lahko leksikaliziral kot 'mladič, mlada oseba'.

Manjšalnice: *bo'b-jč* 'zrno' ← '*bop* 'majhen okrogel plod' in 'grah', *rá:x-jč* ← '*rax* 'fižol', *jzi:k-jč* ← '*jžjk* 'jezik', *kú:p-jč* ← '*kup* 'kup', *lon'-č-jč* ← '*lo'n-ač* 'lonec', *no'z-jč* ← '*nuoš* 'nož', *patùoç-jč* ← '*pa'tok* 'potok', *sto'l-jč* ← '*s'tou* 'trinožni stol brez naslonjala', *strò:k-jč* in *stro'kjč* ← '*strò:k* 'kos česa', *trà:k-jč* ← '*trà:k* 'trak', *zá:kj-jč* ← '*zá:kej* 'vreča, žakelj'; brez sinhrono izpričanega neposrednega besedotvornega predhodnika: *zdrièb-jč* (prim. *zdrièb-èj* 'žebelj').

Poimenovanja mladih bitij: *ba'k-jč* ← '*bak* 'bik', *brá:tr-jč* ← '*brá:tar* 'brat', *ko'n-jč* ← '*koñ* 'konj', *maš'-k-jč* ← '*má:ç-ak* (Gsg *má:s-ka*) 'maček', *pó:ux-jč* ← '*pó:ux* 'polh', *praš'-č-jč* ← '*prá:s-aç* 'prašič', *u'ç-jč* ← '*paš* (Gsg *u'ça*) 'pes', *sj'njč* 'otrok moškega spola' ← '*sì:n* 'mlajši moški'; brez sinhrono izpričanega neposrednega besedotvornega predhodnika: *koz'-l-jč* 'kozliček' (prim. *ko'za*) in (posredno izmedmetno) *mé:k-jč* 'jagnje'.

Pripona je produktivna tudi pri izpeljavi samostalnikov iz (pozno) prevzetih osnov: *bá:nkjč* ← '*bank* 'klop' (← furl. *banc* 'isto'), Apl *baleti:é* ← '*ba'let* 'butara, snop' (← furl. *balet* 'manjša butara, bala'), *buko'njč* ← '*bukò:n* 'okno' (← st./nar. furl. *balcôn (stand. furl. *barcon*) 'isto'), *karaté:ljč* ← '*kara'tel* 'sod' (← furl. *caratel* 'isto'), *tì:kjč* ← '*tjk* 'majhna količina česa' (← furl. *tic* 'isto'), *to'kjč* ← '*tok* 'kos' (← furl. *toc* 'isto').⁵

Kot strukturalno obrazilo se pripona pojavlja pri primerih *çar'v-jč* 'črv, glista' in *šoko'l-jč* 'sokol' ter kot del sestavljene pripone v primeru *mìr'-ç(-)jč* ← '*mièr* 'zid'. Beseda *tjč* je sinhrono netvorjena.

³ V gradivu je zabeležen tudi sopomenski samostalni moškega spola *'jaj* (Gsg *já:ja*) in *já:ja*, ki bi lahko bil vzvratno tvorjen iz navedenega srednjespolskega samostalnika in bi lahko predstavljal besedotvorno podstavo navedene tvorjenke.

⁴ Velja zapisati, da kategorija srednjega spola v narečju izginja, prvotni srednjespolski samostalniki se bodisi maskulinizirajo ali feminizirajo. Vsi v narečju izpričani samostalniki prvotne *s*-sklanjatve so bili vsaj v edninskih oblikah prešli v pregibnostni vzorec *o*-sklanjatve srednjega spola: *kó:lo* (Gsg *kó:lu*, Npl *kó:la*), *ó:ko* (Gsg *ó:ku*, Npl *ó:cj*), *ú:xo* (Gsg *ú:xa* in *ú:xu*, Npl *ú:xa* in *ú:xj*).

⁵ Zanimiv je tudi primer preoblikovanja prevzetega samostalnika ženskega spola furl. *pivicje* 'pega', ki se je v narečni sistem vključil kot (navidez tvorjeni) samostalni moškega spola *pj'v(-)jč* 'pega', verjetno po analogiji zaradi oblik kot Apl *pjvi:é*, Gpl *pjvi:é* (v zvezi s končnico Gpl *-e* v terskem narečju prim. Ježovnik 2019: 24–25).

Pripona *-iça/-i:ça*

Tvorjenke s pripono *-iça/-i:ça* so izsamostalniške in izpridevniške. Pri izsamostalniških tvorjenkah – besedotvorna podstava je samostalnik ženskega spola (sinhrone) *a*-sklanjatve ali *i*-sklanjatve – pripona nastopa s prvotnim besedotvornim pomenom manjšalnosti (pri čemer je v nekaterih primerih prišlo do drugačne konkretizacije pomena), redkeje za tvorbo feminativov ali kot strukturalno obrazilo.

Manjšalnice: *bá:b-iça* ‘starejša ženska’ ← *bá:ba* ‘ženska’, *dá:šk-iça* in *dašč-i:ça* ← *dá:ška* ‘deska’, *frù:š-k-iça* ← *frù:š-ka* ‘hruška’, *já:m-iça* ← *já.ma* ‘luknja’, *koz-i:ça* ← *ko’za*, *krá:v-iça* ← *krá.va*, *krjv-i:n-iça* ← *krjv-i:na* ‘nezanesljiva ženska’, *kú:p-iça* ‘tilnik’ ← *kú:pa* ‘tobačnica’, *lav-i:ça* ← *lá.va*, Asg *lé:br-içu* ← *lé:bra* ‘rebro’ (po feminizaciji), *lí:p-iça* ← *lí:pa*, *má:xl-iça* ← *má:sla* ‘megla’ in ‘oblak’, *mí:š-iça* ← ‘mjš’, *mí:ž-iça* ← *mí:ža* ‘klóp’, *ní:t-iça* ← ‘njt’, *ní:v-iça* ← *ní.va*, Npl *no-i:çe* ← *nó:a* ‘noga’, *or-i:ça* ← *ó:ra* ‘gora’, *pejč-i:ça* ‘vrsta trde slaščice’ ← *pè:jč* ‘skala’, *pot-i:ça* ← *pó:t*, *riép-iça* ← *riépa*, *ri:b-iça* ← *ri:ba*, Npl *roč-i:çe* ← *ró:ka*, *šcer-i:ça* ← *šci:* (Gsg *šcé:ri*), *šlá:m-iça* ← *šlá:ma*, *štar-ùot-iça* ‘starejša ženska (ljubkovalno)’ ← *štar-ùota* ‘stara ženska (slabšalno)’, *tefi:ça* ← *te’ta*, *triéšk-iça* ← *triéška*, *vod-i:ça* ← *vó:da*, *zá:b-iça* ← *zá:ba*, *žen-i:ça* ← *ze’na*.

Feminativi: *kù:x-ar-iça* ← *kù:x-ar*, *mà:ç-iça*⁶ ‘mačka’ ← *má:ç-ak*, *prasí:ça* (prim. *prá:šač*), *trà:v-ar-iça* ← *trà:v-ar* ‘nabiralec (zdravilnih) rastlin’, *uč-i:ça* ‘psica’ ← *paš* (Gsg *u’ça*), *žni:dar-iça* ‘šivilja’ ← *žni:dar*⁷ ‘krojač’; brez sinhrone izpričanega besedotvornega predhodnika (ali ustreznega maskulinativa), a verjetno s prvotnim feminativnim pomenom: *bré:ber-iça* ‘veverica’, *kú:šcer-iça* ‘kuščar’, *leš-i:ça* ‘lisica’, *šen-i:ça* ‘sinica’.

---

⁶ Da je *mà:çica* (dihrono gledano) drugostopenjska tvorjenka, manjšalnica iz neizpričane prvostopenjske tvorjenke **mà:ç-ka* (prvotnega feminativa k maskulinativu *má:ç-ak*), priča cirkumfleksni tonem, nastal po novocirkumfleksni metatoniji zaradi onemitve psl. ponaglasnega polglasnika v šibkem položaju: isln. **máččica* < psl. **máč-ьč-ica* (z nadaljnjo poenostavitvijo dvojne konzonance).

⁷ Besede ni mogoče interpretirati kot drugostopenjsko tvorjenko (*žni:d-ar-ica*), saj je motivirajoča beseda *žni:dar* že tvorjena prevzeta iz srvnem.: *snidaere*, *snider* ← *sniden* ‘rezati’ (ESSJ IV: 473).

Kot strukturalno obrazilo: *ajò:d-ìça* ‘jagoda’, *çen-ì:ça* ‘pšenica’, *kù:k-ìça* ‘žuželka’, *ló:n-ìça*, *pá:l-ìça*, *prá:v-ìça*⁸ ‘pripoved, pravljica’, *šrà:k-ìça* ‘srajca’, *çeç-ì:ça* ‘zenica’.

V gradivu sta zabeleženi še dve tvorjenki s prevzetim korenim: *bá:l-ìça* ‘metek’ ← furl. *bale* ‘isto’ (z besedotvornim pomenom manjšalnosti) in *bò:k-ìça* ‘telica’ (z besedotvornim pomenom feminativa). Neposredni besedotvorni predhodnik v narečju ni izkazan za nobenega od obeh primerov, za pomen ‘teliček’ pa se kot vzporedno moškospolsko poimenovanje pojavlja prevzeti leksem *bokì:n*. Nastanku feminativa s pripono *-ìça* je lahko v tem primeru botrovala naslonitev na parno razmerje tvorjenk s priponama *-ac* in *-ìça* za izražanje moško- in ženskospolskih ustreznikov (zlasti) pri živalskih vrstah, npr. par *prá:šaç* : *prašì:ça* in morda *krivì:naç* ‘nezanesljiv moški’ : *krivì:nìça* ‘nezanesljiva ženska’ (h *krivì:na* ‘nezanesljiva ženska’) (prim. Furlan 2018: 121–122 et passim).

Izpridevniške tvorjenke so prvotna *nomina attributiva*: *çarn-ì:ça* ‘borovnica’ ← *çá:r* (f. *çá:rma*) ‘črn’, *karv-av-ì:ça* ← *ká:r-voù*, *krìv-ì:ça* ‘napaka, narobe narejena stvar’ ← *krì:ù* (f. *krì:va*), *rú:s-ìça* ‘mravlja’ ← *rùš* (f. *rú:ša*) ‘rumen’, *šus-ì:ça* ‘suha ženska’ ← *šù:x* (f. *sú:xa*), *švet-ì:ça* ‘svetnica’ ← *švè:t* (f. *švè:ta*).

Beseda *zlì:ça* je sinhrono netvorjena.

Pripona nastopa kot del več zloženih pripon:

- *laz-n(-)ì:ça* ‘laž’ (prim. *lazì:tj* ‘lagati’); *noj-n(-)ì:ça* (prim. *nùoj*, Gsg *nó:ja* ‘gnoj’), *o(-)xùor-n(-)ìça*⁹ ‘kol z vilicami za oporo kopišču’, *pé:r-n(-)ìça* ‘perut’ (prim. pl. tant. *pé:r-ja* ‘listje’), *veçé:r-n(-)ìça* ‘večerna maša’ (prim. *vé:çer*); *briék-u(-)n(-)ìça* ‘jerebika’; *çuç-à:ù(-)n(-)ìça* ‘ključavnica’ (prim. *çu:ç* ‘ključ’); *rax-ùoj(-)n(-)ìça*¹⁰ ‘steblo pri fižolu’ (prim. *rax* ‘fižol’);
- *brod-ov(-)ì:ça* ‘bradavica’ (prim. *brá:da*), *šne-ùov(-)ìça* ‘sodra’ (prim. *šnièx*, Gsg *šní:a*);
- *kù:k-av(-)ìça*, *lá:št-av(-)ìça* (?), *rok-av(-)ì:ça* (prim. *ró:ka*), *zè:ç-av(-)ìça* ‘zajklja’ (prim. *zè:ç* ‘zajec’);
- *vá:r-ç(-)ìça* ‘vrvica’ (prim. *vá:r*, Gsg *vá:rvj* ‘vrv’),
- *ù:s-ar(-)ìça* ‘rastlina, ki se rabi za preganjanje uši’ (prim. *ù:s* ‘uš’).

⁸ Čeprav se izpeljanka *prá:vìça* sinhrono povezuje z glagolom *prá:vìtj*, ne izkazuje besedotvornega pomena, značilnega za izglagolske izpeljanke. Verjetneje je, da je izpeljana iz neizpričane besede *práva, *nomena abstractum* iz pridevnika **právn̄* (prim. Sławski 1974: 60).

⁹ ≤ *opiùornìça, prim. *opiùornica* ‘sbatacchio’, *opiùrnica* ‘legno sostenitore’ v sosednjem govoru Barda (Del Médico 2006).

¹⁰ < *gorx-ol-èn-ica, prim. štaj. *g'rq:xolca* ‘fižolova slama’ (Kumin Horvat 2017: 141) in *gráholjnat* ‘pisan, črno-sivo-bel’ (ESSJ I: 169) ter tvorjenko *gráhornica* ‘grasična slama’ iz vzporedno tvorjene osnove **gorxor̄* (ibid.).

Pripona *-ač* /- 'ač¹¹

Izpeljanke s pripono *-ač*/- 'ač so izsamostalniške ali izpridevniške.

Izsamostalniške tvorjenke so maskulinativi, v enem zabeleženem primeru pa gre za manjšalnico. Pripona pogosto nastopa kot strukturalno obrazilo.

Maskulinativi: *dùov-ač* (Gsg *dùoy-ča*) 'vdovec' ← *dùova* 'vdova', *krjv-í:n-ač* (Gsg *krjví:n-ča*) 'nezanesljiv moški' ← *krjv-í:na* 'nezanesljiva ženska'; brez sinhrono izpričanega besedotvornega predhodnika: *xlà:p-ač* (Gsg *xlà:p-ača*), *jà:zb-ač* (Gsg *jà:zb-ača*), *prá:š-ač* (Gsg *prá:š-ča*) (prim. *pras-í:ča*).

Manjšalnica: *izì:k-ač* (Gsg *izì:k-ača*) ← *izì:k* 'jezik'.

Kot strukturalno obrazilo: *ko 'n-ač* (Gsg *kon'-ča*) ← *kùðn*; *xliëb-ač* (Gsg *xliëb-ača*), *klá:n-ač* (Gsg *klá:n-ča*), *klo 'v-ač* 'klobčič', *ko 'r-ač* (Gsg *kor '-ča*) 'strešnik' in 'zajemalka', *lo 'n-ač* (Gsg *lon '-ča*), *miëš-ač* (Gsg *miëš-ča*) 'mesec (časovno obdobje)',¹² *pà:l-ač*¹³ (Gsg *pà:l-ča*) 'prst'.

Izpridevniške tvorjenke so moškospolska *nomina attributiva*: *nò:r-ač* (Gsg *nò:r-ča*) ← 'nor' (f. *no 'ra*), *pjà:n-ač* ← *pjà 'n* (f. *pjà:na*), *šliép-ač* (Gsg *šliép-ča*) ← *šliép* (f. *šliépa*), *zele nač* (Gsg *zelen '-ča* in *zelen-á:ča*) 'kuščar' ← *ze 'lën* (f. *zele 'na*), *znà:n-ač* (Gsg *znà:n-ča*) 'prijatelj' (prim. *znà:nkña* 'prijateljica').

Pripona nastopa tudi kot del sestavljene pripone pri izglagolskih *nomina agentis*: *bruš-ië(-)v(-)ač* ← *bruš:i:tj*,¹⁴ *diél-a(-)v(-)ač* ← *diél-a-tj*, *komod-à:(-)v(-)ač* ← *komod-à:tj* 'popravljati', *fú:k-a(-)v(-)ač* ← *fú:k-a-tj* (primer tovrstne izglagolske izpeljanke brez izpričanega glagolskega besedotvornega predhodnika je tudi samostalnik *šçi:nk-a(-)v(-)ač*).

Pripona *-ar/-á:r(-à:r)*

Vse zabeležene tvorjenke s pripono *-ar* so le izsamostalniške.

¹¹ V odvisnih sklonih lahko prihaja do premene, in sicer do izpada *-a-* (*prá:š-ač* – Gsg *prá:š-ča*), a ne nujno (npr. *izì:k-ač* – Gsg *izì:k-ača*) – redko so možne dvojnice (*zele 'nač* – Gsg *zelen- 'ča* in *zelen-á:ča*).

¹² Izvorni priponi psl. **-ęcb* in **-ękb* sta se v primerih *miëš-ač* (≤ **mëšęcb*) in *pà:jak* (≤ **páj-ękb*) reinterpreterali kot **-ъcb* oziroma **-ъkb*, kar sinhrono dokazuje izpadanje odraza psl. polglasnika v šibkem položaju v odvisnih sklonih (Gsg *miëš-ča*, *pà:jka*).

¹³ Besedo *pà:lač* informatorka navaja kot alohтони лексем, češ da besedo uporabljajo v sosednjem kraju Bardo/Lusevera. V istem pomenu se v govoru Tera rabi beseda *pà:ršt*.

¹⁴ Razmerje med glagolsko pripono *-i-* in pripono *-ië(-)v-* ni povsem jasno.

Določiti je mogoče besedotvorna pomena opravkar oziroma opravljalnik (*nomen actoris* oziroma *nomen relationis*, tj. 'kdor/kar je v zvezi s tistim, kar označuje besedotvorna podstava') in mesto nahajanja (*nomen loci*, natančneje 'kjer je spravljen, se nahaja, kar označuje besedotvorna podstava').

Nomina relationis (često gre, natančneje, za poimenovanje poklica ali dejavnosti, povezanih s tistim, kar označuje besedotvorna podstava, tj. *nomina professionis*): *ćù:ç-ar* 'ključavničar' ← *ćù:ç* 'ključ', *koñ-ár* ← 'koñ', *koş-ár* ← 'koş', *krà:v-ar* ← *krá:va*, *lò:nç-ar* ← *lo'naç*, *mlièk-ar* ← *mlièko*, *mli:n-ar* ← *m'ljñ*, *mò:k-ar* 'žuželka, katere ličinka živi zlasti v moki' ← *mò:k-a*, *nò:j-ar* 'voz za prevažanje gnoja' ← *nùoj* 'gnoj', *nùoç-ar* ← *nuòş* 'nož', *tì:ć-ar* ← 'tjć' 'ptič', *şvièç-ar* ← *şviéça*, *trà:v-ar* 'nabiralec (zdravilnih) rastlin' ← *trá:va*.

Produktivnost pripone pri izpeljavi s tem besedotvornim pomenom dodatno dokazuje izpeljanka *kanà:j-ar* 'oseba, ki ima rada otroke', tvorjena iz prevzete besede *kanà:ja* 'otrok' (← furl. *canaie* 'deklica' in 'otročad').

Nomina loci: *çel-à:r* 'čebelnjak' ← *çè:la*, *kokoş-ár* 'kokošnjak' ← *kó:koş* 'kokoš', *ò:uç-ar* 'hlev za ovce' ← *ó:uça*, *praş-ç-ár* 'hlev za prašiče' ← *prá:ş-aç* 'prašič', *ştè:-ar* 'prostor za shranjevanje stelje' ← *şté:a*.

Erat (2006: 26) poleg navedenih za furlanščino posebej beleži pomen "[...] imena dreves", ki ga izkazuje prevzeta beseda *çespà:r* 'slivovo drevo' ← furl. *ciespâr* 'isto'.¹⁵

Drugi besedotvorni pomen predstavlja pomensko specializacijo prvotnejšega (splošnejšega) besedotvornega pomena *nomen relationis*, saj sinhrono izpričani besedotvorni pomen izvorno za to pripono ni značilen (Sławski 1976: 21–23; Bajec 1950: 25). Pomenska specializacija je posledica vplica prevzetih furlanskih tvorjenk z (na segmentni ravni) enakozvočno pripono *-âr*, ki izkazujejo oba identificirana besedotvorna pomena.¹⁶ Oba besedotvorna pomena sta v obravnavanem govoru izkazana tudi pri besedah, prevzetih iz furlanščine (nekatero lahko že v jeziku dajalcu delujejo kot sinhrono netvorjene): *beçà:r* 'mesar' ← furl. *becjâr* 'isto', *mulinà:r* 'mlinar' ← furl. *mulinâr* 'isto'; *şaljànà:r* 'kokošnjak' ← furl. *gjalinâr* 'isto', *şolà:r*

¹⁵ Na podlagi glasovne podobe je sicer nemogoče z gotovostjo določiti, ali je beseda *çespà:r* prevzeta (← furl. *ciespâr*) ali po furlanskem modelu tvorjena v narečju (← *çieşpa* 'sliva'); obe razlagi sta potencialno problematični.

¹⁶ Furlanščina pozna vsaj tri enakozvočne samostalniške pripone *-âr*: 1) furl. *-âr* < lat. *-ARIS* pri posamostaljenih pridevniki; 2) furl. *-âr* < lat. *-ARIUS* (f. *-ARII*) 'nomen actoris'; in 3) furl. *-âr* < lat. *-ARIUM* 'nomen loci', zlasti 'mesto, kjer je shranjeno, kar označuje besedotvorna podstava' (izvorno gre za posamostaljene srednjepolske oblike izsamostalniških pridevnikov s pripono m. *-ARIUS*, f. *-ARIA*) (de Leidi 1984: 46–52).

‘spalnica’ ← furl. *solâr* ‘podstrešna soba’ (izvorno lat. SOL-ARIUM ‘prostor, osvetljen s sončno svetlobo’). Izvorno furlansko (in torej v narečju netvorjeno) besedje je mogoče praviloma razpoznati po cirkumfleksnem tonemu (-à:r); vendar zabeleženi primer tvorjenke *çel-à:r* kaže, da je tudi prevzeti morfem v narečju prepoznan kot pripona in produktiven. Da med (podedovano oz. starejšo prevzeto) pripono -á:r in (pozno prevzeto) pripono -à:r oblikovno prihaja do mešanja, kažeta denimo višje navedeni tvorjenki *kokošá:r* in *praščá:r* – pričakovali bi namreč bodisi nenaglašeno ali cirkumfektirano pripono.

Tvorjenke s pripono -a:r s tem besedotvornim pomenom so, sodeč po gradivu za poimenovanja hlevov za različne živali, ki ga navaja SLA 2, omejene zgolj na tersko narečje. Navedeno poimenovanje za ‘čebelnjak’ v istem viru v točkah terskega narečja ni zabeleženo, v po dveh točkah sosednjega rezijanskega narečja pa sta zabeleženi poimenovanji *bëçulâr* in *băçulâr* (Njiva/Gniva, Solbica/Stolvizza), diahrono istega izvora kot tersko *çelâ:r*, ter *kokošâr* (Bila/San Giorgio, Njiva/Gniva). V drugih narečjih tovrstna raba v SLA 2 ni izkazana. Geografsko omejenost izpeljank s pripono -a:r s tem besedotvornim pomenom zgolj na narečji v najbolj intenzivnem stiku s furlanščino lahko (s pridržkom zaradi omejenega gradiva) jemljemo kot dodaten dokaz, da je do nastanka besedotvornega pomena prišlo zaradi jezikovnega stikanja s tem jezikom.

Pripona -î:șçe

Tvorjenke s pripono -î:șçe so izsamostalniške in izglagolske.

Izsamostalniške tvorjenke so prvotna *nomina loci*, besedotvorni pomen pa se pri posameznih leksemih konkretizira različno široko: *îl-î:șçe* ‘podstavek za igle’ ← *î:la* ‘igla’, *kop-î:șçe* ‘kol sredi kope’ ← *kô:pa*, *oñ-î:șçe* ‘ognjišče’ ← *oñ* ‘ogenj’, *rep-î:șçe* ‘vrv, na kateri se suši repa’ ← *riêpa*. Kot izsamostalniški *nomen loci* s prevzeto besedotvorno podstavo je bil zabeležen primer *frambuî:șçe* ‘kraj, kjer rastejo maline’ ← *frá:mbuj* ‘malina’ (← furl. *frambue* ‘isto’).

Izpeljanki *koș-î:șçe* ‘ročaj pri kosi’, *rab-î:șçe* ‘ročaj pri grabljah’ izkazujeta ožji pomen ‘ročaj pri orodju’ (Sławski 1974: 96); besedotvorne podstave pri prvi sinhrono ni mogoče zanesljivo določiti,¹⁷ glasovna podoba druge pa bi kazala na glagolsko izhodišče *râ:b-î-tj* ‘grabiti’,¹⁸ čeprav bi v obeh primerih pričakovali samostalniško. Prav tako je treba iz glagolskega

¹⁷ Morebitna besedotvorna predhodnika ***kô:șa* in ***koșî:tj* v obravnavanem govoru sinhrono nista izpričana (v teh pomenih nastopata furlanizem *fal’çet* in glagol *șîéçj*), zabeležena pa sta npr. v govoru sosednjega kraja Bardo (Del Medico 2006).

¹⁸ Če bi šlo za izsamostalniško izpeljanko, bi v osnovi pričakovali -j-: ***rabjî:șçe*.

izhodišča izhajati pri primeru *šjēr-jšče* 'sredstvo za sirjenje' ← *šjēr-j-tj*, in sicer zaradi besedotvornega pomena, tipičnega za glagolske izpeljanke. Besedotvorna motivacije izpeljanke *farl-í:šče* 'fizolova slama' ni jasna.

V enem primeru pripona nastopa kot del sestavljene pripone *-ov(-)í:šče*: *tarn-ov(-)í:šče* 'plazeča se rastlina s trni' ← *tà:r* (Gsg *tà:rmu*).

Pripona *-í:na/-jna*

Tvorjenke s pripono *-í:na/-jna* so izvorno izsamostalniške in izpridevniške, zlasti izsamostalniške izpeljanke so sinhrono gledano večinoma nemotivirane.

Izmed izsamostalniških izpeljank je le v primeru Asg *šol-í:nu* 'slanica' ← *šùou* (Gsg *šó:lj*) 'sol' mogoče razpoznati besedotvorni pomen opravljalnika. V ostalih primerih pripona nastopa kot strukturalno obrazilo ali kot del sestavljene pripone s strukturalnim pomenom: *dol-í:na*, *jú:ž-ina* 'kosilo', *koran-í:na*, *škarb-í:na* 'manjša luknja', *plan-í:na*; *bož-ov(-)í:na* 'bezeg', *štar-ùšt(-)v(-)jna*.

Izpridevniške izpeljanke so *nomina attributiva*: *debel-í:na* 'debelejša oseba' ← *de'boj* (f. *debe'la*), *krjv-í:na* 'nezanesljiva ženska' ← *kri:u* (f. *kri:va*) mdr. tudi 'nezanesljiv', *šlan-í:na* 'slanica'¹⁹ ← *šlā:n* (f. *šlá:na*), *štar-í:na* 'starejša ženska' ← *š'tar* (f. *štá:ra*), *u(-)žgan-í:na* 'poškodba na rastlinah, ki jo povzroča ožig' (prim. *žgá:tj*), *žjv-í:na* 'žival' ← *žì:u* (f. *žì:va*) (v slednjem primeru morda v strukturalni funkciji).

Pripona *-(ń)ak/- (ń)ák*

Sinhrono gledano so tvorjenke s pripono *-ń-ak/-ń-ák* bodisi izsamostalniške (*mì:š-ńak* 'strup za miši' ← *'mjš*, *riep-ńak* 'perje pri repi' ← *riépa*) ali tvorjene iz predložne zveze (*pod-oč-ńák* ← *pod* + *ok-*, *po-jú:ž-ńak* 'popoldanska malica' ← *po* + **jug*). Diahrono gledano gre za sestavljeno pripono, ki jo tvorita pridevniška pripona psl. **-bn-* in samostalniška pripona **(j)ak*, ki sproža jotacijo na morfemskem šivu; na psl. polglasnik v prvotni pridevniški priponi kaže tudi cirkumfleksni tonem v primeru tvorjenk, naglašanih na osnovi, nastal po novocirkumfleksni metatoniji. Prvotno gre torej za izpridevniške tvorjenke, kar potrjuje tudi edini zabeleženi primer brez formanta *-ń-*: *be-ák*²⁰ 'beljak' ← *biéu* (f. *biéla*), vendar je treba pripono *-ńak* zaradi neizpričanosti pridevniških besedotvornih predhodnikov jemati kot osamosvojeno.

¹⁹ Pomensko razmerje med (Asg) *šol:nu* in *šlan:na* ni povsem jasno.

²⁰ Samoglasniški stik je posledica regularne onemitve **j* (v tem primeru odraza jotacijskega **j*) medsamoglasniško ob /e/, /e/, /i/.

Pripona *-ò:n*

Prevzeta pripona *-ò:n* (← nar. furl. *-ón* = stand. furl. *-on*) je v gradivu dvakrat izpričana kot produktivna za tvorbo izsamostalniških maskulativov oziroma izpeljanih moškospolskih ustreznikov, povezanih z besedotvornima podstavama ženskega spola, ki označujeta živali: *çel-ò:n* 'čmrlj' ← *çè:la* 'čebela', *uç-ò:n* 'oven' ← *ó:uça*.

Pripona *-on* se v furlanščini najpogosteje rabi za tvorbo izsamostalniških in izpridevniških večalnic, sicer pa med drugim tudi pri poimenovanjih živalskih in rastlinskih vrst (de Leidi 1984: 115–118). Da ne gre za prvotno psl. pripono **-onъ* s primarnim pomenom večalnosti (Sławski 1974: 132–133), kažeta ožina in ton naglašena samoglasnika.²¹

Pripona *-(j)a*

Izpeljanke s pripono *-(j)a* so izglagolske ali izsamostalniške, a le redko sinhrono prepoznane kot tvorjenke.²²

Izglagolska tvorjenka (pl. tant.) *rá:bje* 'grablje' (← *rá:bjǫj* 'grabiti') je *nomen instrumenti*, *tó:uça* (← *tó:uçǫj*)²³ pa *nomen actionis* oziroma *nomen acti*.

Vsaj en primer pa kaže na pozno (produktivno) rabo pripone za tvorbo feminativa: *Lá:x-ja* ← *Lax* 'prebivalec Furlanske nižine, Furlan'. Lahko gre za analogijo na tiste tvorjenke, pri katerih je pripona površinsko prepoznavna, a sinhrono v govoru besedotvorni pari moško- in ženskospolskih ustreznikov, pri čemer bi bili slednji izpeljani s površinsko razvidno pripono *-ja*, niso bili

---

²¹ Ozki /o:/ (ki ga v glasovnem sistemu govora, kot zapisano, dodatno napajajo furlanizmi) predstavlja odraz dolgega naglašena nosnega *o in ne tudi etimološkega *o (kratkega akutiranega po podaljšanju (> /o:/) in dolgega (> /uo/)) – prim. tudi op. 2.

²² Zaradi odrazov jotacije je pripona površinsko neposredno razpoznavna le v položaju za predhodnim dvoustničnikom in /r/, drugotno tudi pred (historičnim) *l (*-l + *-ja > *-lá > *-ja), če /j/ položajno ne onemeva (prim. op. 20). Izpeljanke s to pripono so sinhrono večinoma prepoznane kot netvorjene; kljub morebitni izpričanosti besedotvornih predhodnikov tvorjenke v zavesti govorcev z njimi niso nujno v besedotvornem razmerju (mdr. npr. *dú:ša* (prim. *dú:x*), *kó:za* 'koža', *mé:a* 'hrib, grič', *nedí:a* (prim. *dièlo*), *ruòbja* 'kup kamenja', *sré:nca* (prim. praes. 3sg. *sré:nce*) itd.).

²³ Besedotvorno razmerje je v danem primeru drugotno, saj je nar. *tó:uça* (z odrazom *j) nastalo iz psl. *tǫča (prim. stsl. тѣча, osr. jslav. tǫča, rus. тѣча, polj. tęczą – SES: 791) po ljudskoetimološki naslonitvi na glagol isl. (praes. 3sg.) *tǫče. Vendar pa naslonitev ni naključna, temveč priča o besedotvornem modelu, v katerega se je kot navidezna tvorjenka lahko vključil narečni leksem.

zabeleženi. Primer tvorbe feminativa s površinsko neizraženo pripono pa je *tá:şca* ← *tà:şt*.

Izsamostalniški *nomen relationis* je še *veçè:rja* 'večerni obrok' ← *vé:çer*. Nejasno je, kakšna je besedotvorna motivacija izsamostalniške izpeljanke *kó:şa* (← 'koş).

Pripona *-(j)e*

Izpeljanke s pripomo *-(j)e* sinhrono gledano večinoma niso tvorjene. Največ je (prvotno) izsamostalniških kolektivov: *çlièñe* 'zapestje', *lí:ştje* 'suh listje za klajo', *lú:bje*, *riéşje*, *şlí:ñe* 'slina', *zé:uje* 'blitva'. Pripoma nastopa tudi kot del sestavljene pripone *-ò:u(-)jel-u(-)(j)e* s prvotnim **-ov-* kot strukturalnim obrazilom: *krú:k-u(-)je* 'manjši ročaj pri kosi', *razd-ò:u(-)je* 'grozdje', *şied-u(-)e* 'mešanica sirila, sirotke in koščkov sira po sirjenju'. V primeru leksema *klá:ştje* 'polagati' (prim. (v govoru Barda) *klásje* 'raccolta di spighe', Del Medico 2006). V gradivu so izpričane še tri izglagolske (izdeležniške) tvorjenke, in sicer *nomen acti* *zgá:ñe* in *nomina actionis* *vì:dañe* in *živjé:ñe*.

Primer *şierçe* 'koruzna slama' (← *şierak* 'koruza') ni povsem jasen. Površinsko se kaže kot izsamostalniška izpeljanka s pripomo *-çe*, vendar gre pri tvorjenkah s to pripomo za izsamostalniške manjšalnice z besedotvornim predhodnikom srednjega spola. Če bi šlo za izpeljavo s pripomo *-(j)e*, bi bila verjetnejša oblika ***şierçje*, a ker je to edini primer potencialnega odraza tovrstnega soglasniškega stika v gradivu, sklep ne more biti dokončen. Samostalnik je tako lahko tudi izsamostalniški kolektiv s pripomo *-(j)e*.

Pripona *-ak/-'ak*

Pripona *-ak/-'ak* se večinoma pojavlja kot strukturalno obrazilo, v treh primerih tudi pri izpeljankah, ki označujejo živali.

Kot strukturalno obrazilo označuje zlasti imena dni v tednu, in sicer gre za tvorjenke iz predložne zveze (*po-ndi:-ak* 'ponedeljek', prim. *nedi:a* 'nedelja') in (diahrono gledano) za izštevniške izpeljanke (*to'r(-)ak*, *çetá:rt-ak*, *pé:t-ak*). Sinhrono netvorjena je beseda *piéş(-)ak*, beseda *şier-ak* pa je prevzeta, a reinterpretirana kot tvorjenka s pripomo *-ak* (prim. Gsg *şier-ka*).

Kot *nomina animalia* se pojavljajo *má:ç-ak* (tudi maskulinativ v razmerju do *má:çica*), *pà:j-ak*¹² 'pajek' in (po izravnavi) *podliéş-k* 'podlesek'.

Pripona *-ĭn/-'ĭn*

V gradivu so zabeleženi le trije diahrono gledano tvorjeni samostalniki s pripono *-ĭn/-'ĭn* kot strukturalnim obrazilom: *já:blĭn* 'jablana', *oŝpo'dĭn* 'gospodar', *pete'lĭn*.

Nabor povečuje prevzeto, sinhrono netvorjeno besedje, tj. 1) nezanemarljivo število iz furlanščine prevzetega besedja z (na segmentni ravni enakozvočno) pripono *-in*: npr. *bokĭ:n* 'tele' ← furl. *bochin* 'isto', *kunĭ:n* 'kunec' ← furl. *cunin* 'isto', *pò:dĭn* 'vedro' ← furl. *podin* 'isto', *ŝai:n* 'surova mast' ← *sain* 'isto', *ŝapi:n* 'cepin' ← furl. *sapin* 'isto'; in 2) težnja po podaljšavi furlanskih samostalnikov na *-i* z *-n*, ki je sicer morda že furlansko narečna: npr. *li:brĭn* 'knjiga' ← furl. *libri* 'isto', Npl *là:brĭnj* 'ustnice' ← furl. *labri* 'isto', *ŝpà:lĭn* 'vrvica' ← furl. *spali* 'vrv', *tì:mpĭn* 'sencè' ← furl. *timpli* 'isto'. O prepoznavi morfemske segmentacije tovrstnega besedja namreč priča vzporedna tvorjenka k *bok-ĭ:n* s pripono *-ĭça*: *bò:k-ĭça* 'telica' (prim. furl. *bochete* 'isto').

Sestavljene pripone z morfemom *-lo*

Pripona *-(d)lo* (< psl. **-dlo*) samostojno ni produktivna in je zabeležena le v štirih sinhrono netvorjenih primerih: *á:rlo* 'grlo', *kri:lo* 'naročje', *ŝá:dlo* 'salo' (če v tem primeru sploh gre za izpeljavo, prim. ESSJ III: 215) in *ŝí:lo* (zadnji leksem je izpričan le v ljudskem reku *ŝí:lo bodí:lo to niè nĭ jĭédlo nĭ pì:lo nu ŝ'teŝ to živi:lo*).

Produktivna pri tvorbi izglagolskih tvorjenk z besedotvornim pomenom orodja oziroma sredstva pa je pripona *-lo* v sestavljenih priponah, tj. kadar se pripenja na nedoločniško osnovo: *má:z-a-lo* 'mazilo' ← *má:z-a-tĭ*, *po(-)čĭ-vá:-lo* 'skala ob poti, namenjena počitku' ← *po(-)čĭ-vá:-tĭ*; *čed-i:-lo* ← *čed-i:-tĭ*, *motov-í-lo* (brez izpričanega besedotvornega predhodnika). Na osamosvojitve pripone *-i-lo* kažeta izpeljanki *jed-í-lo* in *ob(-)ut-í-lo* 'oblačilo' iz glagolov *jĭěŝ-tĭ* oziroma *ob(-)ú:-tĭ* 'obleči' brez glagolske pripone v nedoločniški osnovi (namesto ***jĭélo*, ***obú:lo*, prim. (Plet.) *jĕlo*, *obúlŏ*). Izpeljanka *bod-í-lo* nima sinhrono izpričanega besedotvornega predhodnika, pojavlja se le v višje navedenem reku.

Morfem *-at-* v sestavljenih priponah

V primerih tvorjenk *ŝjn-à:t-ĭć* in *ŝcer-à:t-ĭça* je mogoče razpoznati morfem *-at-*. Besedni družini, v kateri se uvrščata, je mogoče opredeliti na naslednji način:

šì:n ‘sin’ in ‘mladenič’ – *šj'njć* ‘deček’ – *šjnà:tjć* ‘mlad deček’ in
šçi: ‘hči’ in ‘mladenka’ – *šçerí:ça* ‘deklica’ – *šçerá:tjça* ‘mlada deklica’.

Morfem *-at-* se torej pojavlja s prvotnim besedotvornim pomenom manjšalnosti, verjetno po tistem, ko sta tvorjenki *šj'njć* in *šçerí:ça* ta pomen izgubili. Manj verjetno je, da bi v besedotvorni podstavi nastopal izpeljan pridevnik s pripono **-atb*, ki v narečju (in tudi sicer v slovenščini) ni produktivna; pač pa je bolj verjetno, da gre za vrinjenje prevzetega morfema *-at-* (< lat. *-ATTUS*). Ta se v furlanščini rabi zlasti za tvorbo slabšalnic in v manjši meri za maskulinative pri živalskih vrstah; vendar pa je v primeru poimenovanj za mlade osebe sekundarno izgubil pejorativno konotacijo in označuje (zelo) mlade osebe (de Leidi 1984: 60–62): furl. *fant-at* ‘deček’ ← *fant* ‘mladenič’, *frut-at* ‘mlad otrok’ in ‘mlad deček’ ← *frut* ‘otrok’ in ‘deček’, *frut-ate* ‘mlada deklica’ ← *frute* ‘deklica’.

Drugi apelativni primeri z morfemom *-at-* v obravnavanem govoru niso izpričani, Merkù (1996: 254) pa za bližnje področje navaja več primerov mikrotoponimov s slovensko osnovo, ki jo modificira omenjena pripona, med drugim tudi dva primera s sestavljeno pripono *-at-ić*: *Dolinata*, *Meát*, *Meata*, *Njiváta*, *Oráta*, *Patokat* ter *Lazatić* in *Robatić*.

Množinske srednjespolske oblike s skupnim pomenom

V severozahodnem arealu slovenščine, ki obsega govore več narečij različnih narečnih skupin (središče pojava naj bi bili severozahodni govori gorenjskega narečja) (Bon, Smole 2019: 249–250), se pri samostalnikih moškega in ženskega spola poleg množinskih oblik pojavljajo tudi oblike istih samostalnikov, ki se oblikovno odražajo kot samostalniki srednjega spola v množini in nastopajo kot skupni samostalniki, *nomina collectiva* (za pregled zabeleženih primerov in omemb pojava v literaturi prim. Bon, Smole 2019).

V obravnavanem govoru terskega narečja je mogoče nedvoumno identificirati en (leksikaliziran) občnoimenski primer tovrstne rabe, in sicer (pl. tant.) *ženì:tka* ‘svatba’, ki pa v govoru nima sinhrono zabeleženega besedotvornega predhodnika (prim. npr. (Plet) *ženítke*, *ženítki*). Pri tem dva primera zvez z zaimkom in nedoločnim členom kažeta na ženskospolsko in ne srednjespolsko ujemanje:

Ćün pri:tj na tvé: ženì:tka.

Sü bé: ne ženì:tka.

Pri prvem primeru zaradi prekrivnosti oblik ni mogoče izključiti moškega spola, pri drugem primeru pa gre nedvomno za ženskospolsko množinsko obliko nedoločnega člana (Npl f. *ne* : Npl m. *nj*). Opozoriti pa je treba, da

zaradi upada srednjega spola zlasti v množini posebne srednjepolske pridevniške, zaimenske ali členske oblike sploh niso bile zabeležene.

Nezanesljivo zabeležena²⁴ sta še dva primera, izpeljana iz samostalnikov *njt* in *pé:št*, pri čemer prvi izkazuje pričakovano metatonijo, drugi pa ne:

Dé:j_mj 'šān te nì:ta 'Daj mi sem te niti.'

E mǎ:n pó:une pé:šta mó:ke. 'Imam polne pesti moke.'

S pridržkom je mogoče k temu pridati še množinski toponim *Krùoza* (prevzet/kalkiran po furl. *Crosis*, množinskem samostalniku ženskega spola).

Ker pride pri tem postopku do spremembe v besedotvornem pomenu v smeri 'posamezno' → 'skupno', tj. izhodna tvorjenka je *nomen collectivum*, ga je upravičeno obravnavati kot besedotvorni postopek (tako tudi Bon, Smole 2019: 250).

Razno

Pripona -ce se redko rabi za tvorbo manjšalic, izpeljanih iz samostalnikov srednjega spola: *dièu-ce* ← *dièlo*, *kri:l-ce* ← *kri:lo*, *ú:xa-ce* ← *ú:xo*, Npl *ú:šta-ča* ← Npl *ú:šta*.

Pripona -jk je samostojno izpričana le v enem primeru, in sicer pri izpridevniškem *nomenu attributivum* *šveti:k* 'svetnik'. Kot del sestavljenih pripon *-n(-)i:k/n(-)jk* oziroma *-u(-)n(-)jk* s prvotnim *ov kot strukturalnim obrazilom se pojavlja pri izsamostalniških tvorjenkah *dièl-u(-)n(-)jk* 'delovnik' ← *dièlo*, *lu-n(-)i:k* 'glavnik' ← *lá:va* 'glava', *lièš-n(-)jk* 'lešnik' ← *lièška*, *ó:šunjk* 'tok za oslo' ← *ó:šla* ter pri izglagolskih *nomina instrumenti* *man-ìe(-)u-n(-)jk* 'pripomoček za luščenje koruze' ← *mani:tj* 'luščiti koruzo' in *pjx-à:(-)u-n(-)jk* 'pripomoček za vnemanje žerjavice' ← *pjxá:tj*.

Tvorjenke s **pripono -ùota** so izpridevniške. V enem primeru gre za *nomen abstractum* (*orkùota* 'toplota' ← *ó:rak* (f. *ó:rka*) 'topel'), v ostalih treh zabeleženih primerih pa za *nomina attributiva*, in sicer slabšalnice: *dabrùota* '(pretirano) dobra oseba' ← *dó:bar* (f. *do'ra*), *šlepùota* 'slepa oseba (slabšalno)' ← *šlìep* (f. *šlìèpa*), *starùota* 'stara ženska (slabšalno)' ← *š'tar* (f. *štá:ra*).

Obe izpričani izpeljanki s **pripono -ošt** sta izpridevniška *nomina abstracta*, in sicer *štá:rošt* ← *š'tar* (f. *štá:ra*) in *zá:lošt* (o besedotvornem

---

²⁴ Ob ponovnem preverjanju je informatorka obliki označila kot nesprejemljivi, čeprav sta oba izreka na predhodnem kontrolnem posnetku jasno izrečena in jasno slišna.

predhodniku te izpeljanke priča samostalnik, ohranjen le v predikativni rabi v frazi *miétj 'zou* 'biti žal').

V gradivu so zabeležene štiri izglagolske izpeljanke s **pripono -a**, in sicer *nomen actionis snù:b-a* ← *snub-ì:-tj*, *nomen acti obièl-a* 'zabela' ← *obil-ì:-tj* 'zabeliti', *nomen agentis xùá:l-a* 'hvalisavec' ← *xùal-ì:-tj (se)*; sinhrono netvorjen *nomen actionis* je izpeljanka *spùoved-a* 'spoved'.

Leksem *posò:ba* 'posoja' (tako tudi v govoru Barda: *posúba* 'prestito', Del Medico 2006) je najverjetneje izglagolski *nomen acti* s **pripono -ba**, izpeljan iz glagola *posòdi:tj*, pri čemer je na morfemskem šivu prišlo do izpada prvotnega *-d-. Če je tako, gre za edini zabeležen primer izpeljanke s to pripono.

Pripona -ka se pojavlja le v primeru izsamostalniškega feminativa s prevzeto osnovo *muljñà:r-ka* ← *muljñà:r* 'mlinar' (← furl. *mulinâr* 'isto'). Pripono je mogoče identificirati tudi v zloženi priponi v primeru *znà:n-k(-)jña*, kjer nastopa kot strukturalno obrazilo, kar dokazuje naplastitev druge pripone z enakim besedotvornim pomenom. Kot strukturalno obrazilo se pojavlja še v sinhrono netvorjenih primerih *frù:s-ka* 'hruška' in *lièš-ka*.

Pripona -ça je bila zabeležena le v primeru izsamostalniške manjšalnice *dùouça* 'mlada vdova' ← *dùova* 'vdova';²⁵ leksem *ó:uça* sinhrono ni tvorjen.

Pripona -l:ña se pojavlja pri leksemih izsamostalniških feminativih *ošpod-l:ña* 'gospodarica' in (s sestavljeno pripono) *znà:n-k-ña* 'prijateljica'.

Samostalniške izpeljanke z vidika jezikovnega stika

Merkù (1996) v kontekstu obravnave tipov tvorbe toponimov v Terski glede na prevzetost njihovih morfemov piše o izomorfiji in heteromorfiji. Izomorfne so tvorjenke, tvorjene z morfemi istega jezika (koda), heteromorfne pa tvorjenke, tvorjene z morfemi različnih jezikov (kodov). Glede na ustaljenost oziroma prepoznavnost morfema kot prevzetega ali neprevzetega lahko heteromorfne tvorjenke prehajajo med izomorfne – ker je npr. leksem *mí:za* 'klop' (← st. furl. [*mèza*] < lat. MENSĀ; ESSJ I: 186, SES: 431) sinhrono prepoznan kot neprevzet, je izpeljanka *mí:z-ja* izomorfna; enako velja npr. za tvorjenke s pripono -ar, saj je zaradi časovne oddaljenosti prevzema prepoznana kot neprevzeta (nar./knj. sln. -ar < psl. -arъ ←

---

²⁵ Čeprav je diahrono gledano pri samostalnikih psl. *a*-jevske sklanjatve pričakovana izpeljava s pripono *-ica, z vidika glasovnega razvoja obravnavanega govora ni mogoče, da bi šlo v tem primeru za vokalno redukcijo *-i- pri mladi izpeljanki (na novotvorjenosti bi sicer kazalo tudi naglasno mesto). Nenaglašeni *i v govoru Tera namreč nikoli ne onemeva, tj. v gradivu ni zabeležen niti en primer takšne onemitve (oziroma bi navedeni leksem predstavljal edini primer).

got. *-āreis*; Sławski 1976: 22). Pri izomorfnih tvorjenkah lahko razlikujemo med tvorjenkami s prevzeto osnovo in neprevzetim besedotvornim obrazilom, ki so pričakovano številčnejše, in tvorjenkami z neprevzeto osnovo in prevzetim besedotvornim obrazilom.

Kot edini apelativ zadnjega tipa Merku navaja leksem *konjésa* 'kobila', zabeležen na Njivici/Vedronza (1996: 256). Leksem je izpričan tudi v govoru Tera in se rabi sopomensko z neprevzetim (in sinhrono netvorjenim) leksemom *kobi:la*. Primeri tovrstnih tvorjenk v zabeleženem gradivu (nekateri so bili navedeni že predhodno):

- *koñ-é:ša* 'kobila' ← *koñ* + furl. *-esse*, it. *-essa*,
- *pjan-ç-è:la* 'pijanka' ← *pjà:n-aç* (← *pj'ân*, f. *pjà:na*) + furl. *-ele*, it. *-ella*,
- *çel-à:r* 'čebelnjak' ← *çè:la* 'čebela' + furl. *-âr*,
- *çel-ô:n* 'čmrlj' ← *çè:la* 'čebela' + nar. furl. *-ôn*,
- *uč-ô:n* ← *ó:uča* + nar. furl. *-ôn*,
- morfem *-at-* v sestavljenih priponah v primerih *šnjà:tjć* 'deček' (← *šnj:n* + furl. *-at-* + *jć*) in *ščerá:tjça* 'deklica' (← *ščí:* (Gsg *ščé:rij*) + furl. *-at-* + *-jça*).

Priponi *-é:ša* in *-é:la* ter morfem *-at-* v sestavljenih priponah, navedenih v zadnji alineji, se v govoru ne pojavljajo pri nobenem drugem primeru ter predstavljajo jasen primeren neposrednega prevzemanja pripon (Seifart 2015), posredno pa jasno dokazujejo intenzivnost jezikovnega stika s sosednjimi romanskimi idiomi, najverjetneje s furlanščino.

Izomorfne tvorjenke s prevzetimi osnovami in neprevzetimi besedotvornimi obrazili so pričakovano številčnejše. Med njimi izstopa feminativ *bò:kjça* 'telica', nastal po naslonitvi na prevzeti maskulativ *bokj:n* 'tele', kar priča o aktivni prepoznavi furlanske morfemske segmentacije.

Pod vplivom furlanskega jezika je v obravnavanem govoru prišlo tudi do razvoja novega besedotvornega pomena pri tvorjenkah s pripono *-à:r/-ar*, tj. *nomen loci* oziroma natančneje 'mesto, kjer je shranjeno, kar označuje besedotvorna podstava', ki se konkretizira zlati pri poimenovanjih za prostore, v katerih bivajo živali. V tem primeru je do nastanka besedotvornega pomena prišlo s posrednim prevzemom: na prevzem pripone *-à:r* (ki se od (na segmentni ravni) enakozvočne neprevzete pripone razlikuje po tonemu) je vplivalo iz furlanščine prevzeto besedje (npr. *žaljìnà:r* 'kokošnjak'), po analogiji nanje je prišlo do izpeljave iz neprevzetih osnov (npr. *çelà:r* 'čebelnjak'), zaradi enakozvočnosti pa do mešanja z izvorno

akutirano pripono *-á:r*, ki je tako pridobila drugotni besedotvorni pomen (npr. *kokošá:r*, *praščá:r*).

Zaključek

Med samostalniškimi izpeljankami po pogostnosti in produktivnosti izstopajo tvorjenke s priponama *-jč/-'jč* (zlasti za tvorbo manjšalnic) in *-jča/-í:ča* (za tvorbo manjšalnic in feminativov), pogosta, a ne toliko produktivna pa je tudi pripona *-ač/-'ač* (zlasti za tvorbo maskulativov). Za tvorbo zlasti poimenovanj poklicev se rabi pripona *-ar/-á:r*; preko furlanskih izposojenk s pripono *-âr* z besedotvornim pomenom 'mesto, kjer je shranjeno, kar označuje besedotvorna podstava' (npr. *žaljnà:r*) se je prevzeta pripona *-á:r* začela produktivno uporabljati tudi za izpeljavo izpeljank s tem besedotvornim pomenom (npr. *čelà:r*), pri čemer je prišlo tudi do mešanja s prvotno pripono (npr. *praščá:r*). Na intenziven stik s furlanščino kažejo znotraj sistema izolirane izpeljanke z alohtonimi priponami, npr. *koñé:sa*, *pjançè:la*, produktivnost nekaterih prevzetih pripon, npr. v primerih *čelõ:n*, *učõ:n*, in prevzetih morfemov v sestavljenih priponah, npr. *šcer-á:t-jča*, *šjn-à:t-jč*. Tvorjenke s pripono *-i:šče/-i:šce* se rabijo pri tvorbi izpeljank z besedotvornim pomenom mesta nahajanja. Nekateri pripone se v primerjavi z osrednjeslovenskimi narečji uporabljajo precej redkeje oziroma niso produktivne, npr. *-ak/-'ak* (: knj. sln. *-ək*), *-í:na*, *-(ñ)ak/-'(ñ)á:k*, *-če*, *-ùota* (: knj. sln. *-óta*), *-ošt*, *-ba*. Tvorba kolektikov z množinskimi srednjepolskimi oblikami ni produktivna, izpričani so le en leksikaliziran primer (*zeni:tka*) in dve obliki v prostem govoru (*nì:ta*, *pé:šta*).

Literatura / References

- Bajec, Anton. (1950). *Besedotvorje slovenskega jezika I: Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bon, Mija, Smole, Vera. (2019). Narečna sprememba nekaterih samostalnikov moškega in ženskega spola v množini. In *Slavistična revija*, 67/2. 243–252.
- De Leidi, Giorgio. (1984). *I suffissi nel friulano*. Udine: Società filologica friulana.
- Del Medico, Dino. (2006). *Naše besiede. Vokabolarèh po našin-italiano/Vocabolarion italiano-po našin*. Lusevera/Bardo: Comunità montana Torre, Natisone e Collio, Comune di Lusevera-Bardo.
- Derksen, Rick. (2008). *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston: Brill.
- Grant *Dizionari Bilengâl Talian-Furlan*. Available at <https://arlef.it/strumenti/grant-dizionari/> (accessed 25. 4. 2020).

- Erat, Janez. (2006). *Furlanska slovnica. Gramatiche furlane*. Samozaložba. Available at <http://sabotin.p-ng.si/~jezik/furlanscina/>, (accessed 25. 4. 2020).
- ESSJ = Bezljaj, France. (1976, 1982, 1995, 2005, 2007). *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik, Mladinska knjiga.
- Furlan, Metka. (2018). Slovanska razmerja tipa *самьсь: *samica – funkcija in nastanek besedotvornega vzorca. *Slavistična revija*, 66/2. 107–127.
- Ježovnik, Janoš. (2018). Slovenskih jezik v Terskih dolinah. In: *Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm. Slovenski slavistični kongres, Videm, 27.–29. september 2018*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 95–107.
- Ježovnik, Janoš. (2019). Končnice roditeljske množine v terskem narečju. In: *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies*, 12. 21–30.
- Kumin Horvat, Mojca. (2018). *Besedotvorni atlas slovenskih narečij. Kulturne rastline*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Merkù, Pavle. (1996). Interazione linguistica nell'alta valle del Torre: isomorfia, eteromorfia e polimorfia. In *Tarcint e Valadis de Tôr*. Ellero, Gianfranco (Ed.). Udine: Società filologica friulana. 253–266.
- Plet. = Maks Pleteršnik. *Slovensko-nemški slovar*. Available at www.fran.si, (accessed 25. 4. 2020).
- Seifart, Frank. (2015). Direct and Indirect Affix Borrowing. *Language*, 91/3. 511–532.
- SES = Snój, Marko. (2016). Slovenski etimološki slovar. Ljubljana: Založba ZRC.
- SLA 2 = Škofic, Jožica (Ed.), Šekli, Matej (Ed.). (2016). *Slovenski lingvistični atlas 2. Kmetija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sławski, Franciszek. (1974). Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. In: *Słownik prasłowiański. Tom I. a–b*. Sławski, Franciszek (Ed.). Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 43–141.
- Sławski, Franciszek. (1976). Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego (ciąg dalszy). In: *Słownik prasłowiański. Tom II. c–dawnota*. Sławski, Franciszek (Ed.). Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk. 13–60.
- Šekli, Matej. (2011). Besedotvorje (pra)slovanščine v sinhroni in diahroni luči na primeru samostalniških izpeljank. In *Slavistika v regijah – Maribor*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 217–222.
- Šekli, Matej. (2012). Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank v praslovanščini. *Filološke pripombe / Philological Studies*, 10/1. 115–131.